

CARACTERISTICILE CIVILIZAȚIEI DACO-GETICE DIN ȚARA FĂGĂRAȘULUI

Horia PIRĂU¹

CHARACTERISTICS OF THE DACO-GETIC CIVILIZATION FROM FAGARAS COUNTY

ABSTRACT

The preparation of a work specifically intended to deal with one of the most important aspects of the Dacian civilization in Fagaras County was not possible as long as the archaeological documentation was only at the beginning of its establishment, for this reason, the archaeological materials from the archeology collection of the Fagaras County Museum were a real benefit. Having at our disposal a rather modest material, but diversified in terms of documentary value, it was possible to prepare a work with a synthesis character, which could highlight the same original features of the Daco-Getic civilization in the area, but also with some particularities originating especially from the specifics of the geographical area in which the County of Fagaras is located.

Fagaras County is no exception to the originality and unity of the Daco-Getic civilization, the exceptions being only small details related to the specifics of the area and first of all the geographical area.

Seen through the lens of inventory, the settlements from Fagaras County fulfill all the characteristics of those located in the contact zones between the different regions of intra-carpathian Dacia, as well as the regions east and south of the Carpathians.

The materials discovered in the Dacian settlements from Fagaras County, both in the houses and in the farm annexes, represent the characteristic combination of the contact areas between the different regions of Dacia and demonstrate the permanent links facilitated by the trade routes that crossed the Carpathians.

Keywords: daco-getic, Fagaras County, characteristics, fortifications, ceramics, ornaments, tools, settlements.

Istoriei dacilor, a poporului care s-a impus în Europa antică prin remarcabilele sale realizări în diferite domenii de activitate și prin faptele de arme bine cunoscute, i s-au închinat numeroase studii, monografii, lucrări de sinteză, toate menite să contribuie la împlinirea cunoștințelor asupra acestui neam și important capitol din dezvoltarea istorică a sud-estului Europei, la încadrarea civilizației dacilor în ansamblul civilizațiilor europene și la stabilirea aportului ei la dezvoltarea istorică generală a societății.

Ceea ce arheologii numesc cu termenul generic de cultură materială sau de civilizație a dacilor, prin care se înțeleg toate înfăptuirile concrete, materiale ale acti-

¹ Muzeograf, Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, Făgăraș;
e-mail: horia.horica@yahoo.com.

vității acestui popor, începând cu locuințele și modestele obiecte din cuprinsul lor, și încheind cu impunătoarele sanctuare și cu acei „munți întăriți cu ziduri”², cum numea un istoric antic cetățile dacilor, cunoscute atât de specialiști, cât și de publicul larg, sunt rezultatul aceluia suport de nădejde al unei societăți pe care îl constituie viața economică înfloritoare, continuu dezvoltată și diversificată.

Creatorii și purtătorii culturilor arheologice ale epocii fierului pe teritoriul țării noastre sunt daco-geții, ramura nordică a ramurilor trace. Numiți de obicei geți în izvoarele grecești și daci în cele latine, daco-geții sunt în realitate unul și același popor. Cultura lor materială și spirituală, așa cum o pun în lumină descoperirile arheologice, este uimitor de unitară, mai ales în epoca Latène, iar geograful antic Strabo afirma limpede că dacii și geții vorbesc aceeași limbă.

Despre geți, Herodot spunea că sunt „cei mai viteji și cei mai dreپti dintre traci”, iar despre neamul tracilor „că sunt cel mai numeros (neam-n.n.) din lume, după cel al inzilor” și că după socotința sa, dacă ar avea un singur cărmuitor sau dacă tracii s-ar înțelege între ei, neamul acesta ar fi fost de nebiruit și cu mult mai puternic decât toate neamurile³.

Civilizația daco-getică înregistrează perioada sa de maximă înflorire între secolele I îChr.-I dChr., perioadă numită de specialiști și epoca clasică sau perioada Burebista-Decebal sau a statului dac. Remarcabil de unitară, pe întreg teritoriul locuit de geto-daci, această civilizație s-a remarcat prin originalitatea ei în toate domeniile vieții materiale și spirituale, ocupând un loc aparte în ansamblul civilizațiilor antichității din Europa.

Țara Făgărașului nu face excepție de la originalitatea și unitatea civilizației daco-getice, excepțiile fiind doar mici particularități legate de specificul zonei și în primul rând de poziția geografică. Așezată în zona dintre Olt și munți (Perșani la est, Făgăraș la sud), această depresiune, brăzdată de numeroase ape curgătoare, acoperită cu păduri întinse, a oferit condiții favorabile locuirii, zona fiind intens locuită în perioade de dezvoltare maximă a civilizației daco-getice. Țara Făgărașului oferea condiții favorabile de locuire nu numai datorită condițiilor geografice, dar și ca poziție strategică, fiind o zonă de tranziție, care făcea legătura între diferite regiuni (prin vest Arpașu de Sus, prin valea Oltului cu Oltenia; prin est Cuciulata; prin pasul Bran cu Muntenia, deci cu lumea romană).

Expresia cea mai înaltă a civilizației daco-getice o constituie, fără îndoială, cetățile (în special cele din munții Orăștiei) și așezările civile de pe întreg teritoriul locuit de geto-daci; și din acest punct de vedere, așezările dacice din Țara Făgărașului nu constituie o excepție, integrându-se perfect în sistemul categoriilor de așezări pe care specialiștii le-au clasificat pentru Dacia.

Înainte de a pune în discuție clasificarea așezărilor, trebuie să amintim ca o particularitate pentru Țara Făgărașului că locul pentru ridicarea așezărilor era ales cu foarte multă grijă, atât pentru cele militare, cât și pentru cele civile. Pentru așezările civile, chiar dacă criteriul economic era primordial în alegerea locului, trebuie să amintim că majoritatea erau așezate fie în imediata apropiere a luncii Oltului (Cuciu-

² Herodot, *Istorie*, vol. II, București, Editura Științifică, 1964, p. 93.

³ *Ibidem*, p. 94.

lata, Comăna, Beclean, Voila), fie înconjurate, uneori chiar din două părți, de apele unor râuri care se vărsau în Olt (Arpașu de Sus, Breaza, Copăcel, Șinca, Șercaia). Pe lângă asigurarea sursei de apă, vitală pentru orice fel de viață, se aveau în vedere și eventualele pericole, din acest motiv majoritatea așezărilor fiind ridicate pe coline, promontorii de calcar sau piatră, înconjurate de pădure, care oricând putea oferi un loc de refugiu sigur în caz de primejdie. Nu întâmplător, din același motiv, în apropierea așezărilor civile, lipsite de protecție naturală, se înălțau și așezările fortificate; prin urmare, așezările dacice din Țara Făgărașului, la fel ca pe întreg cuprinsul Daciei, se împart în două categorii:

- fortificate, cu caracter militar;
- deschise, cu caracter civil.

În zona acum în discuție, de la est spre vest există două fortificații dacice sigure: una la Breaza⁴, cealaltă la Arpașu de Sus⁵, cărora li se adaugă posibila fortificație de proporții mai reduse de pe Pleșița Pietroasă de la Cuciulata și presupusa fortificație de la Șinca Veche, toate având caracter militar.

Fortificația așezării de la Arpașu de Sus, de tip promontoriu barat, cu analogii pe întreg cuprinsul Transilvaniei, dar și în Moldova – Barboși, Răcătău –, nu diferă ca modalitate de construire de celelalte din Dacia.

Totodată, prezența zidului de lemn și pământ ca element component al sistemului de fortificare, nu apare singular în Dacia, care pe lângă eficiența sa ieșită din comun, prin sporirea înălțimii fortificației, presupune cunoștințe tehnice constructive mai rar aplicate la fortificațiile din epoca statului dac. Fortificarea așezărilor prin bararea accesului dinspre restul promontoriului cu șanț și val, este unul dintre cele mai simple și eficiente sisteme practicate în diferite epoci, cu condiția alegerii locului propice unei astfel de întărituri.

Fortificația de la Breaza este total diferită de cea de la Arpaș, fiind construită din blocuri mari de piatră, legate cu pământ între ele, ce aveau între ele jgheaburi pentru bârne, așezate transversal și cu capetele introduse în lăcașurile din zid, săpate în formă de „coadă de rândunică”. Faptul că era apărată de valul de pământ la extremitățile de pe axul lung și prevăzută cu un turn de piatră, conferă acestei așezări un caracter aparte și analogii în munții Orăștiei sau la Tilișca și Căpâlna. Cele două fortificații sigure de la Breaza și Arpașu de Sus aveau menirea de a bara accesul dinspre potecile de munte din zona argeșeană sau din zona mai întinsă de pe valea Oltului. Aceste așezări au fost locuite „de garnizoane de ostași”, care adăposteau și familiile acestora și a căror existență cotidiană era asigurată de tradiționalele ocupații: agricultura și păstoritul.

Așezările deschise⁶, tot de la est spre vest, urmând cursul Oltului – Stogul lui Coțofan-Comăna de Jos, Șercaia, Șinca Veche, Copăcel, Beclean, Voila –, sunt așezate pe terase sau platouri deschise, înconjurate de apă, fiind propice practicării agri-

⁴ Zoltán Székely, *Contribuții la problema așezărilor și cetăților dacice din sud-estul Transilvaniei*, în „Cumidava”, III, 1969, p.101.

⁵ Ioan Glodariu, *Fortificația așezării dacice de la Arpașu de Sus*, în „Cumidava”, VIII, 1974-1975, p. 23-26.

⁶ I. Glodariu, Florea Costea, Ioan Ciupea, *Comăna de Jos – așezările de epocă dacică și pre-feudală*, Cluj-Napoca, 1980, p. 22.

culturii și păstoritului. Majoritatea acestor așezări aveau un pronunțat caracter rural, fiind de dimensiuni modeste sau chiar reduse, ca majoritatea așezărilor din Dacia.

Locuințele acestor așezări sunt de două tipuri: semibordeie și bordeie, evoluția lor fiind de la semibordei la cele de suprafață⁷. Tehnica de construire era aceeași ca pe întreg cuprinsul Daciei – în mediul rural –, din lemn sau din împletituri de nuiele căptușite cu chirpic; excepție pare să facă așezarea de la Copăcel, unde locuințele aveau temelie de piatră, inclusiv podeaua.

Intervalele dintre locuințe – variabile ca mărime –, erau destinate anexelor gospodărești, formate în marea lor majoritate din gropi de provizii și menajere, hambare și ateliere meșteșugărești. Cu mici excepții, la Comăna de Jos, unde s-au descoperit vetrele unor cuptoare din piatră în interiorul locuințelor, cuptoarele erau în afara locuințelor, ceea ce conferă acestor așezări un caracter sezonier sau pastoral.

Inventarul locuințelor era destul de modest și în toate cazurile ceramica ocupa ponderea cea mai importantă, în special cea lucrată cu mâna (în proporție de 65-78%). Ceramica descoperită în așezările dacice din Țara Făgărașului este identică cu cea de pe întreg cuprinsul teritoriului locuit de geto-daci și în special din zona intracarpatică, dar și din zona extracarpatică; nu există o anumită formă sau un anumit procedeu tehnic deosebit, specific pentru această zonă; unele mici particularități în ornamentică sau forma vaselor țin mai degrabă de inspirația olarului decât de un anumit specific. În așezările dacice din Țara Făgărașului s-au descoperit toate formele de vase specifice geto-dacilor: vase-borcan, oale (cu sau fără toartă), străchini, fructiere, strecurători, cești, opaițe. Dimensiunile vaselor erau diferite de la caz la caz, predominând vasele mici și mijlocii, însă s-au descoperit și vase mari de provizii – chiupuri – la Comăna de Jos, Copăcel, Arpașu de Sus, Breaza, Pleșița Pietroasă. Mulțimea vaselor lucrate cu mâna, pasta plină de impurități, arderea neuniformă, culorile specifice vaselor lucrate cu mâna (cărămiziu, portocaliu roșcat, gri, brun) pledează pentru originea hallstattiană a ceramicii din această zonă, prin urmare se continua o tradiție anterioară în acest domeniu. Ceramica lucrată la roată, îngrijită, din pastă fină de culoare cenușie sau neagră, este nelipsită și ea din așezările geto-dacice din această zonă, chiar dacă este în proporții mai mici; nu putem să nu observăm gustul meșterilor olari care au realizat aceste piese. Tehnica ornamentării este aceeași – incizia, încrustația –, diferă doar motivele ornamentale; predomină totuși brăurile, alveolele. Nu s-a descoperit până în prezent ceramică pictată cu motive zoomorfe sau vegetale.

În afară de ceramica de origine autohtonă, s-au descoperit și vase care imitau pe cele grecești sau romane, în special cupe, boluri, fructiere, amfore. Din așezările daco-getice din această zonă nu lipsește nici ceramica de import – romană la Stogul lui Coțofan; greacă la Arpașu de Sus și Comăna de Jos –, care denotă o anumită stare de bunăstare a locuitorilor acestor așezări. Faptul că în majoritatea cazurilor predominau fragmentele ceramice și mai puțin vasele întregibile, pledează pentru părăsirea bruscă, precipitată a acestor așezări. De menționat că multe din fragmentele ceramice au fost descoperite în gropile de păstrare a proviziilor sau în gropi menajere. Gropile (fie cele din interiorul locuinței, fie din exterior) se împart în două categorii: sub formă de pânză și sub formă de căldare, ultimele fiind mai numeroase.

⁷ *Ibidem*, p. 25.

Tehnica de construire era aceeași ca și în regiunile de la șes: săparea gropilor, căptușirea pereților cu lut și adăpostirea vaselor de provizii în ele; în unele cazuri – Șercaia, Comăna de Jos – se întrebuintau și coșuri din nuiiele pentru protejarea vaselor. Această tehnică permitea nu numai o mai bună conservare a produselor, dar oferea și un sistem de protecție mai eficient față de rozătoare sau eventualele infiltrații de apă datorită friabilității solului.

Civilizația daco-geților se caracterizează și printr-o înflorire fără precedent a metalurgiei fierului, în special în perioada Latène și din acest punct de vedere civilizația daco-geților din Țara Făgărașului nu face excepție, chiar dacă inventarul metalic este destul de modest.

Lipsa uneltelor agricole este explicabilă prin modalitatea de părăsire a așezărilor, toate fără excepție în același fel, la începutul secolului II dChr., datorită războaielor daco-romane. Existența unor cuptoare de redus minereul de fier (Șercaia, Copăcel), a unei mari cantități de zgură de fier (Arpașu de Sus), ne duce la concluzia că și în această zonă au existat ateliere probabile de confecționat unelte sau reparat unelte. Cele câteva unelte sau fragmente de unelte din fier – seceri, coase, cuțite, foarfeci, dălți, piroane –, descoperite la Cuciulata, Copăcel, Comăna de Jos, pledează în favoarea acestei ipoteze și confirmă că geto-dacii din această zonă cunoșteau modul de obținere și prelucrare a minereului de fier extras din apropierea așezărilor menționate.

Existența acestor unelte (alături de cele din bronz) confirmă și îndeletnicirile practicate de către dacii din Țara Făgărașului. Alături de prelucrarea fierului și a uneltelor din fier, meșterii geto-daci cunoșteau și stăpâneau foarte bine și arta prelucrării podoabelor.

Podoabele din metal, argint sau bronz sunt în număr destul de mic – colanul de la Stogul lui Coțofan, brățara de la Arpașu de Sus; la acestea se mai adaugă fragmente de fibule – bronz, argint –, mărgelile din sticlă sau chihlimbar, inele etc.

Descoperirea în așezările dacice din Țara Făgărașului a unor fragmente sau piese întregi – fusaiole, prâsnele, pietre de râșnit, lustruitoare, piatră pentru confecționarea sticlei – la Arpașu de Sus, Comăna de Jos, Stogul lui Coțofan, Copăcel, Beclean, Voila, pledează pentru practicarea și a altor meșteșuguri, unele casnice – tors, țesut, împletit –, altele legate de nevoile casnice – morărit, sticlărit etc.

Descoperirea în așezările daco-getice din zona în discuție a unor fragmente daco-getice de ceramică de import, imitații de import, a unor monede, în special denari romani – Stogul lui Coțofan, Comăna de Jos, Breaza –, demonstrează că locuitorii acestor ținuturi, aflați într-o zonă de tranziție, se ocupau cu negoțul sau schimbul de mărfuri.

Chiar dacă nu s-au descoperit necropole în această zonă, este de presupus că dacii din aceste ținuturi practicau aceleași rituri și ritualuri de înmormântare, în special incinerarea, ținând cont de credința în nemurire și continuarea vieții în „împărăția lui Zamolxis”. Legat de practicarea unor rituri și credințe religioase se poate afirma existența unui sanctuar la Copăcel, unde este posibil să fi existat un asemenea lăcaș de cult, după mărimea locuinței din piatră (17 m²)⁸.

⁸ Fl. Costea, *Așezarea dacică de la Copăcel (comuna Hârseni, județul Brașov)*, în „Acta Musei Porolissensis”, V, 1981, p. 169-173.

Pe baza materialelor arheologice, s-a putut data cu precizie perioada de locuire a așezărilor daco-getice din Țara Făgărașului. Cu excepția așezărilor de la Arpașu de Sus, Breaza, Beclean, Pleșița Pietroasă, databile între secolele II-I îChr., celelalte: Comăna de Jos, Stogul lui Coțofan, Șercaia, Șinca Veche, Copăcel, Voila, sunt databile între secolele I îChr.-I dChr., deci în perioada de maximă înflorire a civilizației geto-dace.

Ca o particularitate specifică acestei zone, toate așezările din Țara Făgărașului își încetează existența în același mod, la începutul secolului II dChr., legată probabil de războaiele daco-romane.

Unele dintre ele, în special cele fortificate – Arpașu de Sus, Breaza –, sfârșesc prin incendiere. Nu este neapărat necesar ca așezările fortificate sau chiar cele deschise să fi fost distruse prin cucerire, ele puteau fi și predate, dar pentru preîntâmpinarea unor eventuale primejdii, cuceritorii romani prefereau să le incendieze, în special pe cele fortificate. Aspectul de părăsire sau abandonare a așezărilor dacice din Țara Făgărașului a fost scos în evidență datorită inventarului săracăcios (mai ales lipsa uneltelor, ceramicii), care pledează pentru acest aspect. Populația acestor așezări a fost transbordată în dreapta Oltului de către romani, în cadrul provinciei Dacia Romana.

Tot ca o trăsătură particulară a acestei zone, lipsește orice indiciu privitor la continuarea existenței așezărilor dacice după anii războaielor daco-romane. Populația a fost obligată să-și urmeze stăpânii în alte locuri. Această măsură nu a fost singulară în Dacia, ea se înscrie în ansamblul măsurilor de ordin strategic care vizau regiunile din imediata apropiere a granițelor noii provincii. Nu întâmplător, în imediata apropiere a acestor așezări, dar pe malul drept al Oltului, au fost ridicate castrele romane de la Feldioara, Cincșor și Hoghiz.

După părăsirea Daciei de către administrația și armata romană, o parte dintre locuitorii daci, acum puternic romanizați, și-au reluat activitatea și existența în vechile așezări din stînga Oltului, numai așa putându-se explica descoperirea unor dovezi ale continuității populației daco-romane în fostele așezări dacice de la Comăna de Jos, Breaza și Beclean.

Privite din prisma inventarului și compoziția acestuia, așezările din Țara Făgărașului îndeplinesc toate caracteristicile celor situate în zonele de contact dintre diferitele regiuni ale Daciei, fiind prezente atât materiale specifice zonei de sud a Daciei intracarpătice, cât și regiunilor de la est și sud de Carpați.

În ultimă instanță, materialele descoperite în așezările dacice din Țara Făgărașului atât în locuințe, cât și în anexele gospodărești, reprezintă acea îmbinare caracteristică zonelor de contact dintre diferitele regiuni ale Daciei și demonstrează legăturile permanente înlesnite de drumurile comerciale ce treceau prin pasurile Carpaților.